

6D110200 – «Қоғамдық денсаулық сақтау» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін ізденуге ұсынылған «Еңбекке қабілетті жастағы тұрғындар арасында әлеуметтік-экономикалық дағдарыс жағдайындағы өндірістен тыс жарақаттылықтың таралу заңдылықтары мен оның алдын алу шараларын жетілдірудің ғылыми негіздері (ОҚО мысалында)» тақырыбындағы Абдрахманова Зинат Батырхановнаның докторлық диссертациялық жұмысына ресми рецензент, м.ғ.д., профессор Құрақбаев Құралбайдың

РЕЦЕНЗИЯСЫ

1. Зерттеу тақырыбының өзектілігі мен оның ғылыми және мемлекеттік бағдарламалармен өзара сабақтастығы

Өндірістен тыс жарақаттардан екі миллионға жуық адам өлімге ұшырайды, ал автокөліктен туындайтын жол-көлік апатынан өлімге ұшырайтындардың үлес салмағы сексен пайызға жетеді. Жол-көліктен туындайтын жол-көлік апаты еңбек ету тобындағы тұрғындардың негізгі өлім себептеріне жатады. Бұл Қазақстан Республикасында тән жағдай.

Қазақстан Республикасының 2016-2019 жылдарға арналған «Денсаулық» атты мемлекеттік бағдарламада ел халқының демографиясына айтарлықтай ықпал ететін аурулардың қатарына жазатайым оқиғалардан, жарақаттар мен уланудан болатын сырқаттар енгізілген және де олардың алдын-алу, сапалы медициналық көмекті ұйымдастыру басымды (приоритетті) бағыт болып бекітілген. Жарақаттардан туындайтын өлім-жітім Қазақстан Республикасы тұрғындары арасында қалыптасқан өлім көрсеткішінде 2 – рангалық орында иеленеді, ал еңбек ету жасындағы тұрғындар арасында 1 рангалық орынды қамтып отыр.

Жарақаттанудың асқыну себебінен туындайтын тұрғындардың мүгедектік көрсеткіші жалпы мүгедектік көрсеткішінің ішінде екінші орында болса, уақытша еңбекке жарамсыздық туындататын аурушандық көрсеткішінің құрамында үшінші-төртінші орында. Республиканың ауылдық елді мекендеріндегі жарақаттан және уланудан туындаған өлім көрсеткіштері 2000 жылдан 2016 жылға дейін 34,7 пайызға артқан.

Өндірістен тыс жарақаттануға байланысты науқастарды емдеуге кеткен қаржылайшығынның көлемі мен экономикалық шығындардың деңгейін есепке алсақ қазіргі күннің асаөзекті мәселелерінің қатарына жарақаттануды жатқызуға болады.

Жарақаттанудың алдын алу мәселелерінің жоғарғы әлеуметтік маңыздылығы және ауылдық елді мекендерде жарақаттанудың алдын – алу шараларын жасау мәселелерінің аз талқыланғанын есепке алсақ, тақырыбы мен іздену ортасы талапқа сай.

Сондықтан З.Б.Абдрахманованың «Еңбекке қабілетті жастағы тұрғындар арасында әлеуметтік-экономикалық дағдарыс жағдайындағы өндірістен тыс жарақаттылықтың таралу заңдылықтары мен оның алдын алу шараларын жетілдірудің ғылыми негіздері (ОҚО мысалында)» атты диссертациялық жұмысы жаңа және өзектілігі бар ғылыми еңбек болып табылады.

2. Диссертацияға қойылатын талаптар аясындағы ғылыми нәтижелер

Диссертациялық еңбектің алдына қойған негізгі мақсаты мен міндеттерін шешу, зерттеліп отырған құбылыстардың өзгерістерін және заңдылықтарын кешенді түрде тексеруге, қол жеткізілген деректі нәтижелерді сараптауға заманауи талабына сай тәсілдер қолданылған. Зерттеу бағдарламасы мен жоспары дизайн түрінде беріліп, зерттеудің негізгі кезеңдері көрсетіліп, ауыл тұрғындарының денсаулық жағдайына қатысты мәселелердің аса маңызды қырлары бір жүйеге келтірілген.

Диссертациялық жұмыс жазылу барысында ішкі біртұтастығын сақтаған. Зерттеу барысында 2010-2017 жылдардағы ресми статистикалық мәліметтер жаракаттанудың әртүрлі көрсеткіштері талданған және амбулаторлық-емханалық ұйымдардың амбулаторлық карталарында және стационардағы травматологиялық бөлім пациенттерінің ауру тарихтарында тіркелген бойынша 11150 науқастардың ішінен 16-62 жас аралығындағы еңбекке қабілетті 1000 науқас іріктеу тобына алынып сауалнамаға толық жауап берген 965 науқастың сауалнамалары зерттелген.

Кіріспе бөлімінде ғылыми жұмысының қазіргі таңда аса өзекті мәселе екендігі көрсетілген. Шетелдік және отандық ғылыми әдебиеттерге жоғарғы деңгейде сараптама жүргізген. Бұл диссертанттың зерттеу мәселесін жетік меңгергенін көрсетіп отыр.

Ауыл тұрғындарының орта есеппен және жынысы бойынша - тұрмыстық жаракатқа ұшырау оқиғаларының 2010-2017 жылдарындағы даму динамикасы берілген. Зерттеудің негізгі бөлімдерінде берілген нәтижелері бойынша Оңтүстік Қазақстан облысында ауыл тұрғындарының арасында тұрмыстық жаракаттану жалпы жаракаттанудың 91% құрайды, олардан туындайтын мүгедектік пен өлім көрсеткіші еңбекке қабілетті тұрғындар арасында жылдан жылға өсім беретінін анықтаған. Еңбек жасындағы тұрмыстық жаракаттанудың зардабынан туатын мүгедектік өндірістік мүгедектіктен 13 есе, ал өлім көрсеткіші 80 еседен астам. Бұл жұмыстың ерекшелігі.

Өндірістен тыс жаракаттардан еңбек ету жасындағы ер кісілердің өлім көрсеткіші әйелдердің арасында қалыптасқан өлімнен екі есеге жоғары. Оның негізгі себептеріне алкогольдік ішімдікке салыну, мас күйінде көлік - жол апатына ұшырау,өзіне өзі қол салу, суға кетіп тұншығу, үсіктер жатады. Бұл да жұмыстың ерекшелігі.

Анықталған заңдылықтар әрбір әлеуметтік топта қалыптасатын тұрмыстық жаракаттардың нақты деңгейін, көрсеткіштердің даму бағытын, әлеуметтік - гигиеналық себептері мен қауіпті зияндылықтардың қатерлілік қуатын көрсетіп берді деуге болады. Осыдан тұрмыстық жаракаттардың алдын алу шараларын әрбір әлеуметтік топтарда, олардың арасында қалыптасқан ерекшеліктерге сай ұйымдастыру керектігін көрсетеді.

Қорыта айтқанда, еңбекке жарамды жастағы тұрғындардың жаракаттануының алғашқы кезеңінде медициналық - санитарлық көмек сапасына теріс ықпалын тигізетін негізгі қауіп-қатерлердің қатары анықталып, әлеуметтік-гигиеналық сипаты жасалынған. Жаракат алған науқастарға кезеңі бойынша медициналық көмек көрсету сапасы сараптамаланып, науқастың әрбір медициналық көмек беру сатысындағы профилактикалық-емдеу шараларының сапалық нәтижелері анықталған.

Сонымен қатар жоғарыда көрсетілген мәселелермен кемшіліктерді алдына алу мақсатында, Жарақат алған пациенттерге медициналық көмекті ұйымдастыру алгоритімі мен оқу құралын тәжірибеге енгізуге ұсынылды. Енгізу актілері бар.

Диссертациясының құрылымы ғылыми нәтижелері логикалық тұрғыда дұрыс негізделген, алынған қорытындылары айқын ішкі біртұтастық бар екендігін көрсетті.

3. Диссертацияда қалыптастырылған нәтижелер мен қорытындылардың дәлелділік және деректілік деңгейі

Диссертациясында барлық қорғауға ұсынылған ғылыми жаңалығы, тәжірибелік маңыздылығы, қорытындылары, тәжірибелік ұсыныстары ғылыми негізделген. Бұл зерттеушінің ауқымды материалдармен жұмыс жасағанын көрсетеді.

Диссертациялық еңбектегі нәтижелерді, қорытындыларды жоғары дәлелділік және деректілікпен қамтамасыз ету үшін озық әдістемелік тәсілдерді қолданылған. Ең маңыздысы зерттеуге алынған статистикалық жиынтықтар басты және таңдамалы статистикалық жиынтықтар негізінде қалыптастырылған. Ғылыми-зерттеу жұмысын жүзеге асыру нысаны деп ОҚО аудандары тұрғындары арасындағы тұрмыстық жарақаттардан туындаған өлім-жітім көрсеткішінің көпжылдық деңгейі мен динамикасы тандалып алынды. ОҚО аудандары тұрғындары арасындағы бұл көрсеткіштің әлеуметтік-экономикалық, тұрмыстық, медициналық-санитарлық сипаттамасы облыстағы ауылдық елді мекендері тұрғындарының әлеуметтік-гигиеналық сипатын толық көрсете алады деуге болады.

Кездейсоқ бақылаудың зерттеу нәтижесін талдау үшін аналитикалық, орташа деңгейлердің орташа арифметикалық көрсеткіштері және сызықтық регрессияны қолданылған. Түзетілмеген және түзетілген коэффициенттің маңыздылығы мен олардың сенім интервалы (СИ) көрсетілген.

Диссертацияда қалыптастырылған нәтижелер мен қорытындылардың дәлелділік және деректілік деңгейі жоғары және оған күмән келтірмейді.

4. Ізденушінің әрбір ғылыми нәтижелерінің, тұжырымдамалары мен қорытындыларының жаңалық дәрежесі

Диссертациялық еңбектің нәтижелерінің, тұжырымдамалары мен қорытындыларының жаңалық дәрежесі алғаш рет анықталған. Еңбек ету жасындағы тұрғындар арасында жарақаттанудың алдын – алу шараларының технологиясы құрастырылған. Сонымен қатар жарақаттылық себептерінің ересек еңбек ету жасындағы тұрғындардың уақытша еңбекке жарамсыздық көрсеткіштерінің қалыптасуына тигізетін әсері зерттеліп, жыныс, жас мөлшері, білімділік деңгейі мен әлеуметтік жағдайы әртүрлі тұрғындардың тірек-қозғалыс жүйесі жарақаттану ерекшеліктері анықталады. Анықталған заңдылықтар әрбір әлеуметтік топта қалыптасатын тұрмыстық жарақаттардың нақты деңгейін, көрсеткіштердің даму бағытын, әлеуметтік-гигиеналық себептері мен қауіпті зияндылықтардың қатерлілік қуатын көрсетіп берді деуге болады. Іздену жұмысының нәтижесінде жарақаттанудың алдын – алу шараларының жаңа құрылымның, қоғамдық денсаулық

сақтау жүйесінің басымды бағыты екендігі және де мамандардың біліктілігін арттырудың жолдары көрсетілген.

Диссертацияда тұжырымдалған жұмыстың негізгі нәтижелері мен қорытындылардың жаңалық деңгейі жоғары деуге нақты негіз бар.

5. Нәтижелердің ішкі өзара біртұтастығын бағалау.

Зерттеу бағдарламасы ғылыми тұрғыда дұрыс құрастырылған. Респонденттердің іріктеуден өтуі, жүргізілген зерттеу әдістері, нәтижелерді сараптау барысында алынған негізгі қорытындылар арасында өзара біртұтастық бар. Барлық алынған нәтижелер мен қорытындылар диссертациялық жұмыстың толық құрылымын көрсетіп отыр.

6. Алынған нәтижелердің өзекті мәселені шешуге бағыттылығы

Ұсынылған диссертациялық жұмыс қазіргі таңдағы заманауи медицина саласында тәжірибелік маңыздылығы тарапынан аса өзекті мәселелердің бірі, ауыл тұрғындарының арасындағы өндірістік емес жарақаттардың қалыптасу ерекшеліктері мен таралуы анықталады және жарақат салдарынан зардап шеккен тұрғындарға салыстырмалы сипаттама береді. Зерттеу нәтижесінде жұмыс істейтін ересек тұрғындар арасындағы жарақат алудың негізгі себептері анықталады. Қала мен аудан әкімшіліктеріне арналған, тұрғындарға қауіпсіз өмір сүрудің және тұрғындардың арасындағы жарақаттылықтың алдын алу бойынша ғылыми дәлелді нұсқаулар жасалған.

Ғылыми ізденудің нәтижелері міндетті медициналық сақтандыру жүйесіне өтетін кезеңде үлкен әлеуметтік маңызы бар, шешуін талап ететін мәселеге ауқымды көмегін білдіреді.

7. Диссертациялық еңбектің бекітілген, қол жеткізілген нәтижелері мен қорытындылары

Басылымдарда жарық көрген 15 еңбегі диссертациялық жұмыстың негізгі нәтижелерін айқындайды. Scopus мәліметтер базасына кіретін халықаралық басылымдарда – 2 мақала жарияланған, ҚР Білім және Ғылым Министрлігінің Білім және Ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған ғылыми басылымдарда – 5 мақала жарияланған, халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияларда – 7 мақала мен тезистер басылған. Ғылыми жұмыстың нәтижесі бойынша 1 оқу құралы әзірленіп, мемлекеттік тілде жарық көрген.

8. Диссертацияның мазмұны мен безендірілуі бойынша кемшіліктері

Диссертациялық жұмыстың мазмұнымен рәсімделуі талапқа сай орындалған. Диссертациялық жұмыстың мазмұнында келесі кемшіліктер орын алды және ұсыныстар берілді.

1.Әдебиеттік шолу дәстүрлі бағыт бойынша жазылған, мүмкіншілігінше мета-анализ түрінде жазуға болар еді Пайданалынған әдебиеттің басым көпшілігі Ресей авторлары болып келеді.

2.Тұрмыстық жаракатқа байланысты медициналық көмек көрсетудегі экономикалық шығындарды Оңтүстік Қазақстан облысының деңгейінде бөліп көрсеткенде ұтымды болар еді.

3. Текстерінде грамматикалық және орфографиялық қателер кездеседі.

Бұл ескертпелер диссертация мазмұнына, маңыздылығына әсер етпейді.

9.Қорытынды

Абдрахманова Зинат Батырхановнаның «Еңбекке қабілетті жастағы тұрғындар арасында әлеуметтік-экономикалық дағдарыс жағдайындағы өндірістен тыс жаракаттылықтың таралу заңдылықтары мен оның алдын алу шараларын жетілдірудің ғылыми негіздері (ОҚО мысалында)» тақырыбындағы диссертациялық еңбегі автордың өзімен толық жазылған. Ғылыми жұмыстың өзектілігі, ғылыми жаңалығы, тәжірибелік маңыздылығы, алынған нәтижелері талапқа сай орындалған. Диссертант З.Б.Абдрахманова 6D110200 – «Қоғамдық денсаулық сақтау» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайық деп санаймын.

С.Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ

«Медициналық сақтандыру және

денсаулық сақтау эконмикасы»

кафедрасының м.ғ.д., профессоры

Профессор
Колон

К. Құрақбаев
ракетбилі

Кұрақбаев К.